

KRZYSZTOF SZLUZ

ORCID: 0000-0001-5909-2251

szluz1999@gmail.com

Pomoc osobom starszym – wybrane aspekty prawne

Help for the Elderly – Selected Legal Aspects

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Szluz, K. (2020). Pomoc osobom starszym – wybrane aspekty prawne. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 33(1), 177–194. DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/j.2020.33.1.177-194>.

STRESZCZENIE

Problematyka starości i pomocy osobom w podeszłym wieku stanowi zagadnienie szeroko analizowane i omawiane przez różne dyscypliny naukowe ze względu na swą społeczną doniosłość. Tradycyjnie opieka była sprawowana w rodzinie. W nowoczesnych społeczeństwach jest realizowana także przez instytucje. W perspektywie wciąż rosnącej liczby osób starszych za cel niniejszego artykułu przyjęto analizę i interpretację wybranych aspektów prawnych związanych ze sferą pomocy. W opracowaniu podjęto problematykę zapewnienia opieki w domu pomocy społecznej, utraty zdolności do czynności prawnych oraz obowiązku alimentacyjnego. Pobyt w domu pomocy społecznej może wynikać z aktu woli albo z mocy orzeczenia sądowego. Problemem jest to, że osoby starsze często nie są w stanie poradzić sobie z wyegzekwowaniem swoich praw, choćby w zakresie uzyskania alimentów od dorosłych dzieci. Nierzadko borykają się z problemami finansowymi. Mogą skorzystać ze świadczeń i specjalnych dodatków do emerytury bądź renty, jeśli spełniają określone warunki. Po dokonaniu analizy szczegółowych warunków dostępu oraz wysokości przydzielanych świadczeń wsparcie finansowe udzielane osobom starszym wydaje się niedostateczne (niski poziom świadczeń). Doraźne rozwiązanie stanowi świadczenie pieniężne przeznaczone dla emerytów i rencistów, a także wsparcie ich w zakresie rozwiązywania problemów prawnych w ramach nieodpłatnego poradnictwa prawnego.

Słowa kluczowe: prawo; utrata zdolności do czynności prawnych; obowiązek alimentacyjny; dom pomocy społecznej; starość

WPROWADZENIE

Problematyka starości i pomocy osobom w podeszłym wieku stanowi zagadnienie szeroko analizowane i omawiane przez różne dyscypliny naukowe ze względu na swą społeczną doniosłość. Podejmując się analizy wybranych aspektów dotyczących pomocy osobom starszym, należy określić, kiedy mówimy o osobie starszej w aspekcie prawnym, czyli wskazać tzw. progi starości¹. Obecnie w literaturze anglosaskiej (Szweda-Lewandowska, 2012, s. 16) stosuje się podział starości na trzy fazy: młodzi starzy (*young-old*) – osoby w wieku 60/65–74 lat; starzy starzy (*old-old*) – osoby w wieku 75–84 lat; najstarsi starzy (*the oldest old*) – osoby w wieku 85 lat i więcej. W niniejszych rozważaniach przyjęto, że pierwszy próg wiekowy starości związany jest z przejściem człowieka na emeryturę. W obecnym porządku prawnym wyznacza go ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1270 z późn. zm.) stanowiąca, że emerytura przysługuje po osiągnięciu wieku emerytalnego wynoszącego co najmniej 60 lat dla kobiet i co najmniej 65 lat dla mężczyzn (art. 24 ust. 1). Przyjęty w literaturze anglosaskiej i porządku prawnym próg starości jest zatem analogiczny.

Zjawisko starzenia się ludności jest współczesnym procesem demograficznym o niespotykanej wcześniej skali i natężeniu, obejmującym społeczeństwa Europy i innych wysoko rozwiniętych krajów świata (Kurek, 2008, s. 7; Sander i in., 2015, s. 185–187). Z przeprowadzonych analiz (Hrynkiewicz, Witkowski, Potrykowska, 2018, s. 12; Stańczak, Szałtys, Waligórska, 2018, s. 37–59) wynika, że w przyszłości ten proces się nasili, co będzie skutkować zasadniczą zmianą proporcji między ludźmi starszymi i młodymi. Liczba osób młodych, które mają zastąpić osoby w wieku poprodukcyjnym, będzie się zmniejszać, natomiast liczba osób w podeszłym wieku, które wymagają różnorakiego wsparcia i niezbędnej opieki, wzrośnie. Zwiększająca się wraz z wiekiem liczba chorób, postępująca nie-

¹ Progi starości można określać pod względem biologicznym, społecznym, chronologicznym, ekonomicznym czy psychologicznym (na temat koncepcji i teorii starzenia zob. m.in. Zającz-Lamparska, 2012, s. 89–105; Kijak, Szarota, 2013, s. 18–22; Szukalski, 2014, s. 31–34). W koncepcji tzw. redukcjonistycznej przyjęto tezę o postępującej degradacji starzejącego się organizmu, psychiki, intelektu oraz „naturalnej” redukcji aktywności jednostki i jej interakcji z otoczeniem (teoria wyłączenia się, teoria wycofania) (zob. Cumming, Henry, 1961). Na charakterystykę tej teorii zdaniem Remigiusza J. Kijaka i Zofii Szaroty (2013, s. 18) składają się „założenia o narastającym procesie separacji społecznej starzejących się jednostek, jako warunku koniecznego, służącego zachowaniu dobrostanu emocjonalnego, ich zwiększonej refleksyjności oraz skupieniu na sobie i swoim wnętrzu, rezygnacji z zainteresowań i zaangażowania w sprawy świata zewnętrznego, niechęci do podejmowania nowych ról i obowiązków, a także redukcji już istniejących”. W kontekście podjętych rozważań, dotyczących aspektów umieszczania osoby starszej w domu pomocy społecznej, utraty zdolności do czynności prawnych i obowiązku alimentacyjnego, odniesienie się do tej koncepcji w aspekcie nauk społecznych wydaje się uzasadnione.

pełnosprawność, utrudnienie bądź niemożność zarobkowania wywołują potrzebę korzystania z pomocy osób najbliższych czy też instytucji opiekuńczych i leczniczych. Najważniejszą przyczyną konieczności intensywnego rozwoju opieki nad osobami starszymi jest zatem starzenie się społeczeństw. Do głównych przyczyn tego procesu można zaliczyć spadek liczby urodzeń spowodowany: kryzysem rodziny, czyli głównie wzrostem liczby rozwodów i separacji; tzw. niepewnością jutra; niskimi zarobkami, które często nie pozwalają na utrzymanie samego pracownika, nie mówiąc o utrzymaniu potencjalnych dzieci; niechęcią do posiadania dzieci; odkładaniem decyzji o zawarciu małżeństwa i posiadaniu dzieci (Gwiżdża, 2015, s. 372–390); zwiększonym zainteresowaniem zdobywania wykształcenia; zmianą modelu rodziny; obniżeniem współczynnika umieralności oraz wydłużaniem się przeciętnego trwania życia człowieka (te uwarunkowania związane są z rozwojem medycyny i farmacji); lepszą kondycją zdrowotną; mocno propagowanym zdrowym stylem życia i odżywiania; promowaniem ograniczenia palenia (Błądowski, 2010, s. 16); saldem migracji (emigracja osób młodych, głównie do państw zachodnioeuropejskich – zob. Czekanowski, 2012, s. 29).

Formalnoprawne podstawy zarządzania sferą polityki społecznej dotyczącej osób starszych zostały określone w wielu aktach obowiązującego prawa². Wynika to z konieczności skoncentrowania się na działaniach gwarantujących szczególnie warunki funkcjonowania w obszarze sytuacji materialnej, specjalistycznej ochrony zdrowia, pomocy w razie niepełnosprawności oraz choroby, kształtowania odpowiednich warunków mieszkaniowych i pomocy instytucjonalnej (Maj, 2012, s. 196). W perspektywie wciąż rosnącej liczby osób starszych za cel niniejszego opracowania przyjęto analizę i interpretację³ wybranych aspektów prawnych związanych ze sferą pomocową. Mając na uwadze szybkie starzenie się polskiego społeczeństwa i emigrację zarobkową młodego pokolenia, skoncentrowano się na problemach związanych z jednym ze świadczeń niepieniężnych z pomocy społecznej, tj. zapewnieniem pobytu i usług w domu pomocy społecznej. Ustosun-

² Egzemplifikację mogą stanowić: ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1270 z późn. zm.); ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1508 z późn. zm.); ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy o dodatku pieniężnym dla niektórych emerytów, rencistów i osób pobierających świadczenie przedemerytalne albo zasiłek przedemerytalny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2007, nr 35, poz. 219); ustawa z dnia 31 lipca 2019 r. o świadczeniu uzupełniającym dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji (Dz.U. 2019, poz. 1622); rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 22 września 2005 r. w sprawie specjalistycznych usług opiekuńczych (Dz.U. 2005, nr 189, poz. 1598); rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 sierpnia 2012 r. w sprawie domów pomocy społecznej (Dz.U. 2012, poz. 964); rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 stycznia 2018 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie domów pomocy społecznej (Dz.U. 2018, poz. 278).

³ Zastosowano metodę formalno-dogmatyczną, która jest metodą interpretacji norm prawa obowiązującego (zob. Leoński, 1985, s. 10 i n.)

kowano się także do zagadnienia utraty zdolności do czynności prawnych i obowiązku alimentacyjnego.

POBYT W DOMU POMOCY SPOŁECZNEJ A (NIE)ZGODA OSOBY STARSZEJ

W odniesieniu do rosnącej liczby osób starszych coraz większe znaczenie ma konieczność niesienia im pomocy przez wyspecjalizowane instytucje, do których na gruncie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej należą domy pomocy społecznej. Zgodnie z tą ustawą (art. 54 ust. 1) osobie wymagającej całodobowej opieki z kilku powodów: wieku, choroby lub niepełnosprawności, która nie może samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu i nie można jej zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych, przysługuje prawo do umieszczenia w domu pomocy społecznej⁴. Pomoc zakładowa polega na umieszczeniu osoby potrzebującej w domu pomocy społecznej, a pobyt w takim domu może wynikać z aktu woli (wniosku osoby zainteresowanej) albo z mocy orzeczenia sądowego (tj. bez zgody tej osoby).

Mając na uwadze poszerzenie pola rozważań, należy odnieść się także do art. 39 ust. 1–3 ustawy dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz.U. 1994, nr 111, poz. 535 z późn. zm.). Jeżeli bowiem osoba – w konsekwencji choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego – nie jest zdolna do zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych i nie ma możliwości korzystania z opieki innych osób oraz potrzebuje stałej opieki i pielęgnacji (lecz nie wymaga leczenia szpitalnego), a brak opieki zagraża życiu tej osoby, to organ do spraw pomocy społecznej bez jej zgody może wystąpić do sądu opiekuńczego właściwego dla miejsca zamieszkania tej osoby z wnioskiem o przyjęcie do domu pomocy społecznej. Z takim wnioskiem może również wystąpić kierownik szpitala

⁴ Osobę kieruje się do domu pomocy społecznej odpowiedniego typu, zlokalizowanego jak najbliższej miejsca zamieszkania osoby kierowanej – chyba że okoliczności sprawy wskazują inaczej – po uzyskaniu zgody tej osoby lub jej przedstawiciela ustawowego na umieszczenie w domu pomocy społecznej (Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, art. 54 ust. 2). Typy domów pomocy społecznej określił ustawodawca w treści art. 56 przywołanej ustawy, wskazując, że dzielą się one w zależności od tego, dla kogo są przeznaczone. Są to domy dla: 1) osób w podeszłym wieku; 2) osób przewlekle somatycznie chorych; 3) osób przewlekle psychicznie chorych; 4) dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie; 5) dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie; 6) osób niepełnosprawnych fizycznie; 7) osób uzależnionych od alkoholu. Ustawodawca zaznaczył jednak, że w przypadku gdy przewidywany termin oczekiwania na umieszczenie w domu pomocy społecznej danego typu, zlokalizowanym najbliższej miejsca zamieszkania osoby kierowanej, wynosi ponad 3 miesiące, osobę uprawnioną kieruje się na jej wniosek do domu pomocy społecznej tego samego typu, zlokalizowanego jak najbliższej jej miejsca zamieszkania, w którym przewidywany termin oczekiwania na umieszczenie jest krótszy niż 3 miesiące (Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, art. 54 ust. 2a).

psychiatrycznego, jeśli osoba, która przebywa w tym szpitalu, jest niezdolna do samodzielnego zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych, potrzebuje stałej opieki i pielęgnacji, nie wymaga natomiast dalszego leczenia w tym szpitalu.

Z kolei jeśli rodzina dostrzega przesłanki do umieszczenia krewnej osoby w domu pomocy społecznej, a ta osoba nie wyraża na to zgody lub stan jej zdrowia nie pozwala na świadome jej wyrażenie, to rodzina może zwrócić się z prośbą do właściwego ośrodka pomocy społecznej o rozważenie działań, które mają na celu umieszczenie w domu pomocy społecznej bez zgody tej osoby. O wydanie takiej zgody może wystąpić do sądu również opiekun prawny osoby ubezwłasnowolnionej.

Jeśli o umieszczeniu osoby w domu pomocy społecznej zdecydował sąd, to organ administracji wykonuje orzeczenie sądu i wydaje decyzję o skierowaniu danej osoby do instytucji. Nie zawsze ten sam organ wydaje decyzję o skierowaniu i umieszczeniu osoby w domu pomocy społecznej. Może to być jeden organ lub dwa różne organy. Decyzję o skierowaniu wydaje organ gminy właściwej ze względu na miejsce zamieszkania danej osoby, w dniu jej kierowania. W przypadku umieszczenia decyduje organ gminy prowadzącej dany dom (Michalska-Badziak, 2014, s. 325). Jeżeli gmina prowadzi dom pomocy społecznej, to może być jednocześnie organem gminy ze względu na miejsce zamieszkania osoby wydającym decyzję o skierowaniu i umieszczeniu w tej instytucji.

Mieszkaniec domu pomocy społecznej, przebywający w nim na podstawie własnego wniosku, może zrezygnować z tej formy pomocy w każdym czasie. Jeżeli osoba bezwzględnie wymagająca pomocy lub jej przedstawiciel⁵ ustawowy nie wyrażają zgody na umieszczenie jej w domu pomocy społecznej lub po umieszczeniu wycofają swoją zgodę, obowiązkiem ośrodka pomocy społecznej lub domu pomocy społecznej jest zawiadomienie o tym właściwego sądu. Jeżeli osoba taka nie ma przedstawiciela ustawowego lub opiekuna prawnego, zawiadamiany jest o tym prokurator (Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, art. 54 ust. 4). Oznacza to, że nie można w sposób dowolny umieszczać osoby w domu pomocy społecznej, gdyż do tego potrzebna jest jej zgoda. Z kolei jej brak powoduje, że w sprawę wkroczy prokurator. Powiadomienie organu ścigania można powiązać z jego uprawnieniami dotyczącymi możliwości złożenia wniosku do sądu o ubezwłasnowolnienie danej osoby. Ponadto w każdym przypadku, niezależnie od podmiotu wnoszącego wniosek, postępowanie o ubezwłasnowolnienie toczy się z udziałem prokuratora. W przypadku umieszczenia osób, które samodzielnie nie mogą wyrazić zgody⁶, decyduje za nie przedstawiciel ustawowy.

⁵ Działanie przez przedstawiciela i umocowanie do działania w cudzym imieniu reguluje art. 95 i 96 Kodeksu cywilnego.

⁶ Taka sytuacja dotyczy osób niepełnoletnich i ubezwłasnowolnionych.

Postępowanie w sprawie ubezwłasnowolnienia toczy się przed sądem okręgowym właściwym ze względu na miejsce zamieszkania osoby, która ma zostać ubezwłasnowolniona, z udziałem prokuratora. Wniosek o wszczęcie postępowania o ubezwłasnowolnienie mogą zgłosić następujące podmioty: małżonek takiej osoby, jej krewni w linii prostej oraz rodzeństwo, jak również przedstawiciel ustawowy (art. 545 Kodeksu postępowania cywilnego) i prokurator. W obecnym porządku prawnym wyróżnia się dwie formy ubezwłasnowolnienia: ubezwłasnowolnienie całkowite i ubezwłasnowolnienie częściowe. Pierwsze z nich dotyczy sytuacji, kiedy osoba, która ukończyła lat 13, może być ubezwłasnowolniona całkowicie. Następuje to w przypadku, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, osoba nie jest w stanie kierować swoim postępowaniem. Z kolei ubezwłasnowolnienie częściowe dotyczy osoby pełnoletniej, ubezwłasnowolnionej z tych samych wymienionych wyżej powodów, jeżeli jej stan nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego. Następuje to, jeśli osobie potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw. Dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo ustanawia się kuratelę, a dla ubezwłasnowolnionej całkowicie – opiekę (w przypadku osób niepozostających już pod władzą rodzicielską). Opiekun⁷ osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej powinien uzyskać zezwolenie sądu opiekuńczego w przypadku podejmowania decyzji we wszelkich ważniejszych sprawach tej osoby. Przyczyną takiej konieczności może być niezdolność do dbania o interesy osobiste, majątkowe czy potrzeby życiowe. Wyznaczony opiekun jest przedstawicielem ustawowym danej osoby. Oznacza to, że może dokonywać czynności prawnych w jej imieniu. Tego rodzaju sprawą jest umieszczenie w domu pomocy społecznej (art. 156 i 175 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego). Jest to jedna z ważniejszych spraw dotyczących osoby ubezwłasnowolnionej. W ważnych sprawach, które dotyczą osoby starszej lub jej majątku⁸, opiekun prawny powinien zatem uzyskać zezwolenie sądu opiekuńczego.

Szczegółnej uwagi wymaga zagadnienie umieszczenia w domu pomocy społecznej osoby ubezwłasnowolnionej częściowo, dla której ustanowiono kuratora.

⁷ W pierwszej kolejności do takiej opieki jest powoływany małżonek lub osoba spośród krewnych lub innych osób bliskich pozostającego pod opieką. W sytuacji braku takich osób sąd opiekuńczy zwraca się o wskazanie osoby, której opieka mogłaby być powierzona, do właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej. Jeśli osoba przebywa w placówce, sąd może się zwrócić także do tej placówki.

⁸ Opiekun prawny obowiązany jest sporządzić inwentarz majątku osoby pozostającej pod opieką i przedstawić go sądowi opiekuńczemu, także w razie późniejszego nabycia majątku przez osobę starszą. Jeżeli majątek jest nieznaczny, sąd może zwolnić opiekuna z tego obowiązku. Opiekun składa sądowi sprawozdania dotyczące osoby pozostającej pod opieką oraz rachunki z zarządzania jej majątkiem (w terminach wskazanych przez sąd, nie rzadziej niż co rok). Składa też rachunek końcowy z zarządzania majątkiem w ciągu 3 miesięcy – chyba że sąd dokona zwolnienia z tego obowiązku – w razie zwolnienia lub ustania opieki (art. 166 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego).

Regulacja cywilnoprawna pozostawia bowiem takiej osobie pewien zakres czynności, które może ona wykonać samodzielnie. W literaturze i orzecznictwie (Szu biakowski, 2017, s. 56) prezentowany jest pogląd, że udział kuratora w każdym postępowaniu administracyjnym, a takim jest postępowanie w sprawie skierowania do domu pomocy społecznej (i umieszczenia w nim), w którym osoba częściowo ubezwłasnowolniona jest stroną, nie jest konieczny. Udział kuratora jest natomiast niezbędny, gdy działanie samej strony jest nieudolne, a jej zachowanie wskazuje, że nie zdaje sobie sprawy z celu i skutków postępowania.

Domy pomocy społecznej są szczególnymi zakładami administracyjnymi. Świadczą usługi bytowo-opiekuńcze całodobowo i bezterminowo, w sposób najbardziej intensywny. Zastępują swoim pensjonariuszom dom. Zdaniem Joanny Wyporskiej-Frankiewicz (2015, s. 159) coraz częściej to właśnie dom pomocy społecznej, a nie rodzina, zapewnia 24-godzinną pomoc oraz kompleksową opiekę osobom, które nie są w stanie samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu. Zauważenia wymaga fakt, iż utrzymanie takich domów pociąga za sobą znaczne koszty. Podopieczni z reguły nie są w stanie pokryć ich samodzielnie, a co za tym idzie partycypują w nich również rodzina i gminy, wydając na ten cel publiczne środki finansowe.

Pobyt w domu pomocy społecznej jest związany ze znacznymi kosztami, które często okazują się zbyt wysokie⁹ dla pensjonariusza. Jedynie incydentalnie dochody osoby przebywającej w ośrodku pozwalają jej na opłacenie tych kosztów. Ustawodawca, biorąc pod uwagę, że kwoty za pobyt są spore (co więcej, w dobie nasilonego procesu starzenia się społeczeństwa można przewidywać, że będą one ciągle wzrastać), nie scedował obowiązku ponoszenia opłat na jeden podmiot. Zobowiązani do wnoszenia opłaty za pobyt w domu pomocy społecznej są w pierwszej kolejności mieszkańiec domu, następnie małżonek, zstępni przed wstępnymi i kolejno gmina, z której osoba została skierowana do domu pomocy społecznej. W sytuacji kiedy mieszkaniec domu ponosi pełną odpłatność za swój pobyt, jego najbliżsi oraz wymieniona jednostka samorządu terytorialnego nie mają obowiązku wnoszenia opłat. Przepis art. 64 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej stwarza możliwość zwolnienia z opłaty. W świetle wskazanej regulacji osoby wnoszące opłatę za pobyt w domu pomocy społecznej można zwolnić na ich wniosek, częściowo lub całkowicie z tej opłaty, w szczególności

⁹ Na przykład w 2019 r. na terenie powiatu nowosądeckiego koszt miesięcznego pobytu w domu pomocy społecznej wynosił od 3551,94 zł do 3668,54 zł (Zarządzenie nr 12/2019 Starosty Nowosądeckiego z dnia 8 lutego 2019 r.). Z kolei średni miesięczny koszt utrzymania mieszkańca w ośrodku na terenie powiatu krakowskiego w 2019 r. wahał się od 3686,80 zł do 4224,00 zł (Zarządzenie nr 9/2019 Starosty Krakowskiego z dnia 28 stycznia 2019 r.). Średni miesięczny koszt utrzymania mieszkańca w domach pomocy społecznej prowadzonych na terenie m.st. Warszawy w 2019 r. wyceniono na kwotę od 5122,89 zł do 7756,24 zł (Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 340/2019 Prezydenta Miasta Stołecznego Warszawy z dnia 4 marca 2019 r.).

jeżeli: wnoszą opłatę za pobyt innych członków rodziny w domu pomocy społecznej, ośrodka wsparcia lub innej placówce; występują uzasadnione okoliczności, zwłaszcza długotrwała choroba, bezrobocie, niepełnosprawność, śmierć członka rodziny, straty materialne powstałe w wyniku klęski żywiołowej lub innych zdarzeń losowych; małżonkowie, zstępni, wstępni utrzymują się z jednego świadczenia lub wynagrodzenia; osoba obowiązana do wnoszenia opłaty jest w ciąży lub samotnie wychowuje dziecko.

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Gliwicach wyrokiem z dnia 27 września 2016 r. (IV SA/GI 158/16, Legalis nr 1542111) orzekł, że realizacja zadań gminy wymagających wydatków z budżetu gminnego wymaga działania w sposób zgodny z prawem, efektywny i oszczędny. Nie jest więc dopuszczalne ponoszenie wydatków z budżetu gminy na opłatę za pobyt mieszkańca domu pomocy społecznej w sytuacji, gdy rodzina beneficjenta posiada wystarczające środki na co najmniej partycypowanie w tym obowiązku. Wystarczające i odpowiadające celom pomocy społecznej wydaje się wtedy wsparcie ze strony administracji publicznej, polegające na odciążeniu takiej rodziny od obowiązków osobistego świadczenia opieki nad jednym z jej członków poprzez zapewnienie stałej, profesjonalnej, lecz odpłatnej opieki w placówce.

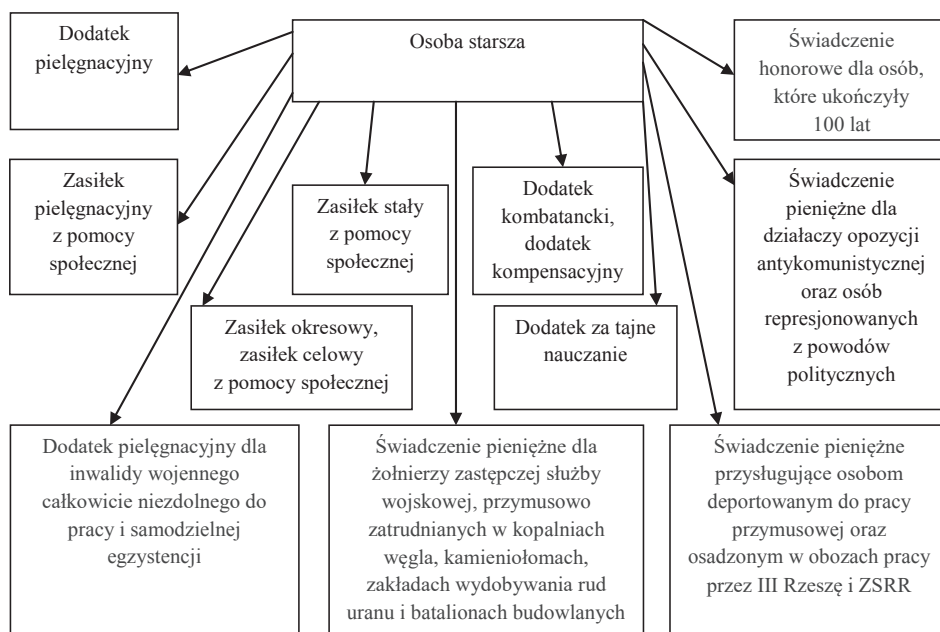
Podsumowując, pomoc zakładowa polega na umieszczeniu osoby potrzebującej w domu pomocy społecznej. Pobyt w nim może wynikać z aktu woli (wniosku osoby zainteresowanej) albo z mocy orzeczenia sądowego (tj. bez zgody danej osoby). W domu pomocy społecznej można umieścić osobę bez jej zgody jedynie w związku z wydanym postanowieniem sądu opiekuńczego. Organ do spraw pomocy społecznej może wystąpić do sądu opiekuńczego miejsca zamieszkania tej osoby z wnioskiem o przyjęcie do domu pomocy społecznej bez jej zgody. Z takim wnioskiem może wystąpić także kierownik szpitala psychiatrycznego. Opiekun osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej¹⁰ powinien uzyskać zezwolenie sądu opiekuńczego na umieszczenie osoby w domu pomocy społecznej. Udział kuratora w postępowaniu w sprawie skierowania do domu pomocy społecznej i umieszczenia w nim, w którym osoba częściowo ubezwłasnowolniona jest stroną, nie jest konieczny. Jego udział jest natomiast niezbędny, gdy działanie samej strony jest nieudolne, a jej zachowanie wskazuje, że nie zdaje sobie sprawy z celu i konsekwencji postępowania. Decyzję o skierowaniu i umieszczeniu osoby w domu pomocy społecznej nie zawsze wydaje ten sam organ (może to być jeden organ lub dwa różne organy). Gmina prowadząca dom pomocy społecznej może

¹⁰ Czynności prawne dokonane przez osobę nieposiadającą zdolności do czynności prawnych są nieważne. Wyjątkiem jest sytuacja, w której osoba niezdolna do czynności prawnych zawarła umowę należącą do powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego (np. drobne zakupy w sklepie). W imieniu danej osoby wszelkich innych czynności prawnych dokonuje jej opiekun prawny. Przedstawiciel ustawowy nie może jednak dokonać niektórych czynności, np. sporządzenia i odwołania testamentu (Rabiega, 2019).

być jednocześnie organem gminy ze względu na miejsce zamieszkania osoby, wydającym decyzję o skierowaniu i umieszczeniu w tej instytucji.

ŚWIADCZENIA DLA OSÓB STARSZYCH

Osoby starsze niejednokrotnie borykają się z problemami finansowymi¹¹. Ze specjalnych dodatków do emerytury bądź renty (schemat 1) mogą skorzystać tylko ci seniorzy, którzy spełniają określone warunki. Osoba starsza może otrzymać dodatek pielęgnacyjny lub zasiłek pielęgnacyjny. Zbieżne są nazwy obu świadczeń i krąg osób uprawnionych do ich otrzymania, lecz są to dwa różne świadczenia, które przysługują na podstawie innych ustaw i po spełnieniu warunków ściśle w nich określonych. Inny jest płatnik tych świadczeń oraz organ ustalający prawo do ich otrzymania.

Schemat 1. Świadczenia dla osób starszych, specjalne dodatki do emerytury lub renty

Źródło: opracowanie własne.

¹¹ W artykule pominięto wsparcie udzielane opiekunom seniorów. Jest to tematyka zbieżna z poruszoną w tekście, lecz kwestie opieki nad osobą starszą wykraczają poza pole analizy podjętej w niniejszym opracowaniu. Autor celowo pominął i nie wskazał kwot świadczeń, mając na uwadze fakt, że ulegają one waloryzacji/zmianie.

Dodatek pielęgnacyjny przysługuje osobie, która ma prawo do emerytury bądź renty (Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych). Organem przyznającym i wypłacającym to świadczenie jest Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Nie otrzyma go jednak każda osoba, lecz tylko ta, która jest całkowicie niezdolna do pracy oraz samodzielnej egzystencji albo ukończyła 75 lat (po ukończeniu 75 lat Zakład Ubezpieczeń Społecznych zwiększy emeryturę o kwotę przysługującego dodatku). W pozostałych wymienionych przypadkach dodatek jest przyznawany na wniosek emeryta bądź rencisty. Dodatek nie zostanie przyznany osobie, która przebywa w zakładzie opiekuńczo-leczniczym lub pielęgnacyjno-opiekuńczym (dłużej niż 2 tygodnie w miesiącu). Z kolei zasiłek pielęgnacyjny przyznaje się w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji (Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, t.j. Dz.U. nr 228, poz. 2255 z późn. zm.). Zasiłek przysługuje: osobie niepełnosprawnej powyżej 16. roku życia, jeżeli legitymuje się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności; osobie niepełnosprawnej powyżej 16. roku życia legitymującej się orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, jeżeli niepełnosprawność powstała do ukończenia 21. roku życia. Zasiłek przysługuje także osobie, która ukończyła 75 lat. Pomimo spełnienia tych warunków zasiłku nie otrzyma przede wszystkim osoba¹², która ma prawo do dodatku pielęgnacyjnego lub jest umieszczona w instytucji zapewniającej nieodpłatnie całodobowe utrzymanie. Zasiłek wypłacany jest przez gminę, zwykle wypłaca go ośrodek pomocy społecznej. Wniosek o ustalenie prawa do zasiłku pielęgnacyjnego można składać przez cały rok w urzędzie miasta lub gminy zgodnie z miejscem zamieszkania osoby uprawnionej albo w jednostce wypłacającej świadczenia rodzinne (np. w ośrodku pomocy społecznej).

Osoba starsza może otrzymać również zasiłek¹³ stały, o którym mowa w art. 37 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Przysługuje on

¹² Zasiłek pielęgnacyjny nie przysługuje także, jeżeli członkowi rodziny przysługuje za granicą świadczenie na pokrycie wydatków związanych z pielęgnacją tej osoby, chyba że przepisy o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego lub dwustronne umowy o zabezpieczeniu społecznym stanowią inaczej.

¹³ Osoba starsza, ale nie tylko ona, może ubiegać się także o inne zasiłki z pomocy społecznej: 1) zasiłek okresowy, o którym mowa w art. 38 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, przysługuje: osobie samotnie gospodarującej, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej; rodzinie, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego rodziny, w szczególności ze względu na: długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego; 2) zasiłek celowy, o którym mowa w art. 39 przywołanej ustawy, może być przyznany w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków i leczenia, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, a także kosztów pogrzebu. W szczególnie uzasadnionych przypadkach osobie lub rodzinie o dochodach przekraczających kryterium dochodowe może być przyznany, na podstawie

pełnoletniej osobie samotnie gospodarującej, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy. Ustawodawca wprowadził kryterium dochodowe, tzn. jeżeli dochód tej osoby jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej. Wspomniany zasiłek przysługuje też pełnoletniej osobie pozostającej w rodzinie, niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód, jak również dochód na osobę w rodzinie, jest niższy od kryterium dochodowego na osobę w rodzinie. Po dokonaniu weryfikacji szczegółowych warunków dostępu oraz wysokości przydzielanych świadczeń wsparcie wydaje się niedostateczne (niski jest poziom świadczeń).

Do emerytur i rent mogą być wypłacane inne dodatki. Andrzej Gębarowski (2019) wymienił wśród nich następujące: świadczenie honorowe dla osób, które ukończyły 100 lat; dodatek pielęgnacyjny dla inwalidy wojennego całkowicie niezdolnego do pracy i samodzielnej egzystencji; świadczenie pieniężne dla żołnierzy zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnianych w kopalniach węgla, kamieniołomach, zakładach wydobywania rud uranu i batalionach budowlanych; świadczenie pieniężne przysługujące osobom deportowanym do pracy przymusowej oraz osadzonym w obozach pracy przez III Rzeszę i ZSRR¹⁴. Ponadto mogą to być: dodatek kombatantki i dodatek kompensacyjny¹⁵; dodatek za tajne nauczanie¹⁶; świadczenie pieniężne dla działaczy opozycji antyko-

art. 41 przytoczonej ustawy, zasiłek celowy specjalny (niepodlegający zwrotowi specjalny zasiłek celowy w wysokości nieprzekraczającej odpowiednio kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej lub rodziny; zasiłek okresowy, zasiłek celowy lub pomoc rzeczowa pod warunkiem zwrotu części lub całości kwoty zasiłku lub wydatków na pomoc rzeczową).

¹⁴ Świadczenie pieniężne otrzymają osoby deportowane do pracy przymusowej oraz obozów pracy przez III Rzeszę i ZSRR. Przysługuje ono za każdy pełny miesiąc pracy przymusowej, jednak nie więcej niż za 20 miesięcy. W przypadku wywiezienia musiało być to co najmniej 6 miesięcy. Taka pomoc nie przysługuje osobom mającym dodatek za tajne nauczanie lub dodatek kombatantki (Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o świadczeniu pieniężnym przysługującym osobom deportowanym do pracy przymusowej oraz osadzonym w obozach pracy przez III Rzeszę i Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, t.j. Dz.U. 2018, poz. 1552).

¹⁵ Jeśli osoba pobiera emeryturę lub rentę i jest kombatantem lub ofiarą represji, to przysługuje jej dodatek kombatantki i dodatek kompensacyjny. Jeśli jest wdową lub wdowcem po tych osobach, to przysługuje jej dodatek kompensacyjny (Ustawa z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego, Dz.U. 2018, poz. 276 z późn. zm., art. 15, art. 20 ust. 2 pkt 2 i ust. 3; rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie przyznania dodatku kombatanckiego oraz emerytury i renty przyznawanych w drodze wyjątku, Dz.U. 2014, poz. 997).

¹⁶ Dodatek za tajne nauczanie przysługuje nauczycielom, którzy w czasie okupacji prowadzili tajne komplety albo przed 1 września 1939 r. nauczali w języku polskim w szkołach polskich na terenie III Rzeszy oraz Wolnego Miasta Gdańska. Osobie uprawnionej do dodatku kombatanckiego i dodatku za tajne nauczanie przysługuje tylko jeden z nich (Ustawa z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojen-

munistycznej/osób represjonowanych z powodów politycznych (Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych, Dz.U. 2018, poz. 690; Dz.U. 2019, poz. 730, 752, 992). Wymienione dodatki do emerytur i rent mogą być wypłacane przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych osobom, które spełniają określone przez ustawodawcę kryteria.

Niskie świadczenia emerytalno-rentowe czy niemożność podjęcia pracy dorwyczej skutkują często życiem w niedostatku. W takiej sytuacji można poprosić o pomoc najbliższych, a kiedy nie chcą oni jej udzielić dobrowolnie, należy rozważyć możliwość wytoczenia powództwa o alimenty. Obowiązek dostarczania środków utrzymania, a jeśli zachodzi taka potrzeba to także środków wychowania (istnieje tzw. obowiązek alimentacyjny), obciąża krewnych w linii prostej oraz rodzeństwo (art. 128 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego). Należy przy tym pamiętać, że zakres świadczeń alimentacyjnych zależy od usprawiedliwionych potrzeb uprawnionego. Bierze się pod uwagę również zarobkowe i majątkowe możliwości zobowiązanego. W tym przypadku uwzględniane są dwa kryteria – z jednej strony brane są pod uwagę usprawiedliwione potrzeby rodzica, a z drugiej możliwości zarobkowe i majątkowe jego dzieci. Pracownik socjalny przeprowadza wywiad alimentacyjny mający na celu ustalenie sytuacji osobistej, rodzinnej, dochodowej oraz majątkowej osób i rodzin. Na tej podstawie wylicza kto, ile i czy w ogóle będzie dopłacać do pobytu mieszkańca w domu pomocy społecznej. Jeśli członek rodziny przebywa w domu pomocy społecznej, to osoba zobowiązana do pokrywania brakujących kosztów pobytu w tym domu zawiera umowę z kierownikiem ośrodka pomocy społecznej. Ustalona zostaje wysokość wnoszonej przez nią opłaty za pobyt krewnego, biorąc pod uwagę wysokość dochodów i możliwości tej osoby.

Przesłankę obowiązku alimentacyjnego dziecka stanowi niedostatek po stronie rodziców. Należy podkreślić, że niedostatek występuje nie tylko w sytuacji, w której uprawniony do alimentacji nie ma żadnych środków utrzymania. Wystąpi on także wtedy, gdy osoba uprawniona nie może w pełni zaspokoić swoich usprawiedliwionych potrzeb (Wyrok Sądu Okręgowego w Słupsku z dnia 7 lutego 2014 r., IV Ca 34/14). Z kolei możliwości zarobkowe osoby zobowiązanej nie wynikają z faktycznie osiągniętych zarobków i dochodów, lecz stanowią środki pieniężne, które osoba zobowiązana może i powinna uzyskiwać przy dołożeniu należytej staranności, stosownie do swych sił umysłowych i fizycznych (Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 11 maja 2017 r., I ACa 1827/16). Z przytoczonych orzeczeń sądowych wynika, że niedostatek po stronie rodziców, u podstaw którego leżą brak środków utrzymania i brak możliwości pełnego zaspokojenia

nego, art. 15; ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, Dz.U. 2003, nr 118, poz. 1112 z późn. zm., art. 90).

potrzeb, to przesłanka obowiązku alimentacyjnego dziecka. Osoba zobowiązana powinna natomiast dołożyć należytej staranności, aby uzyskać środki pieniężne stosownie do swoich sił umysłowych i fizycznych (w kontekście obowiązku alimentacyjnego). Kwestie dotyczące obowiązku alimentacyjnego oraz wysokości alimentów określa każdorazowo sąd. Każdy przypadek jest analizowany indywidualnie, gdyż istnieją różne sytuacje życiowe dzieci i rodziców. W rzeczywistości zakres obowiązków alimentacyjnych wyznaczają okoliczności danego przypadku, takie jak np. wysokość zarobków dzieci. Obowiązek alimentacyjny dotyczy także pełnoletnich dzieci adoptowanych w stosunku do rodziców, którzy je przysposobili. Należy podkreślić, że przez przysposobienie powstaje między przysposabiającym a przysposobionym taki stosunek, jaki występuje między rodzicami a dziećmi. W sytuacji kiedy mamy do czynienia z przysposobieniem pełnym, należy stwierdzić, że upodabnia ono relacje naturalne. Istnienie obowiązków alimentacyjnych między przysposabiającymi a przysposobianymi jest zatem bezsprzeczne. W przypadku rozwiązania przysposobienia sąd może utrzymać w mocy wynikające z niego obowiązki alimentacyjne (Andrzejewski, 2013, s. 730). Z kolei w przypadku przysposobienia niepełnego, które polega na wywołaniu skutków wynikających z przysposobienia wyłącznie między przysposabiającym a przysposobionym (art. 124 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego), uregulowano obowiązek alimentacyjny w art. 131 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Obowiązuje następująca zasada – obowiązek alimentacyjny względem przysposobionego obciąża przysposabiającego, przed wstępnymi i rodzeństwem przysposobionego. Obowiązek alimentacyjny przysposobionego względem wstępnych i rodzeństwa obciąża go dopiero w ostatniej kolejności (art. 131 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego). Reasumując, jeżeli sąd zasądzi alimenty (np. wobec starszego rodzica), a zobowiązany do ich płacenia nie będzie tego czynił, wówczas uprawniony z wyrokiem opatrzonym w klauzulę wykonalności może udać się do komornika, który ma obowiązek ściągnięcia należnych alimentów. Dylematem jest to, że osoby starsze często nie są w stanie poradzić sobie z problemami prawnymi¹⁷ i wyegzekwowaniem swoich praw, choćby w zakresie uzyskania alimentów od dorosłych dzieci.

¹⁷ Wychodząc naprzeciw potrzebom prawnym m.in. osób starszych z dniem 1 stycznia 2016 r. na mocy ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej (aktualny tytuł ustawy: ustawa o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej, t.j. Dz.U. 2019, poz. 294) uruchomiony został „Ogólnopolski system nieodpłatnej pomocy prawnej” (Bentkowska-Furman, 2018, s. 187–200; Szluz, 2018, s. 175–185). W zamkniętym katalogu osób uprawnionych do korzystania z nieodpłatnej pomocy prawnej znalazły się jednostki, które ukończyły 65 lat. Z kolei od 1 stycznia 2019 r. wspomniane usługi są świadczone każdej osobie fizycznej po złożeniu oświadczenia, że nie jest ona w stanie ponieść kosztów za odpłatną pomoc prawną. Jest to zasadnicza zmiana, w wyniku której doszło do poszerzenia katalogu osób uprawnionych w porównaniu z dotychczasowym stanem prawnym.

W zakresie pomocy finansowej osobom starszym doraźne rozwiązanie stanowi świadczenie pieniężne przeznaczone dla emerytów i rencistów. Rozwiązanie to, mimo że jest jednorazowe, wychodzi naprzeciw oczekiwaniom osób starszych, stanowiąc wsparcie finansowe, szczególnie znaczące dla osób pobierających niskie świadczenia emerytalno-rentowe¹⁸. W sytuacji kiedy świadczenia emerytalno-rentowe są niskie, postuluje się, aby państwo jak najmocniej wspierało osoby starsze, ponieważ często znajdują się one w niedostatku. Niewysokie świadczenia, brak możliwości wykonywania pracy i uzyskania dodatkowego dochodu, duże koszty zakupu leków i żywności czy wizyt u lekarzy specjalistów powodują, że osoby starsze nierzadko stają przed dramatycznymi życiowymi wyborami. Uciekają się nawet do zaciągania pożyczek w bankach. Osoby starsze i bezradne (podatne manipulacjom) stanowią łatwy cel różnego rodzaju oszustów (np. oszustw „na wnuczka”, „na Policjanta”, „na amerykańskiego żołnierza”). Państwo powinno zatem wychodzić naprzeciw zagrożeniom, na które narażone są osoby starsze (są one bowiem „atrakcyjnymi” i „dostępnymi” ofiarami), organizując kampanie informacyjne (częste i łatwe w odbiorze, uwrażliwiające na zagrożenia), oraz zdecydowanie bardziej wspierać finansowo osoby w podeszłym wieku.

ZAKOŃCZENIE

Reasumując, pobyt w domu pomocy społecznej może wynikać z aktu woli albo z mocy orzeczenia sądowego. W przywołanej instytucji można umieścić osobę bez jej zgody jedynie w związku z wydanym postanowieniem sądu opiekuńczego. Z wnioskiem do sądu opiekuńczego miejsca zamieszkania danej osoby o przyjęcie jej do domu pomocy społecznej bez jej zgody może wystąpić organ do spraw pomocy społecznej. Z takim wnioskiem może wystąpić również kierownik szpitala psychiatrycznego. Zezwolenie sądu opiekuńczego na umieszczenie osoby w domu pomocy społecznej powinien uzyskać opiekun osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej. Z kolei udział kuratora w postępowaniu w sprawie skierowania do domu pomocy społecznej i umieszczenia w nim, w którym osoba częściowo ubezwłasnowolniona jest stroną, nie jest konieczny. Wyjątkiem jest sytuacja, w której działanie samej strony jest nieudolne, a jej zachowanie wskazuje, że nie zdaje sobie ona sprawy z celu i skutków swojego postępowania. W tym przypadku uczestnictwo kuratora jest niezbędne.

Jeżeli zobowiązany do płacenia alimentów zasądzonych przez sąd (np. wobec starszego rodzica) nie będzie tego czynił, wówczas uprawniony z wyrokiem

¹⁸ Według danych podawanych przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w maju 2019 r. około 9,72 mln osób pobierających emerytury i renty otrzymało tzw. Emeryturę+ (jednorazowe świadczenie pieniężne w wysokości minimalnej emerytury, wynoszącej 1100 zł brutto) (MRPiPS, 2019).

opatrzonym w klauzulę wykonalności może udać się do komornika. Ma on obowiązek ściągnięcia należnych alimentów. Problemem jest to, że osoby starsze często nie są w stanie poradzić sobie z wyegzekwowaniem swoich praw, choćby w zakresie uzyskania alimentów od dorosłych dzieci.

Osoby starsze nierzadko borykają się z problemami finansowymi. Mogą skorzystać ze specjalnych dodatków do emerytury bądź renty, jeśli spełniają określone warunki (dodatek pielęgnacyjny, zasiłek pielęgnacyjny). Zbliżone są nazwy świadczeń i krąg uprawnionych do ich otrzymania osób, lecz są to dwa różne świadczenia. Przysługują one na podstawie innych ustaw i po spełnieniu warunków ściśle w nich określonych. Inny jest również płatnik oraz organ ustalający prawo do ich otrzymania. Do emerytur i rent mogą być wypłacane także inne specjalne dodatki po spełnieniu określonych kryteriów. Po dokonaniu analizy szczegółowych warunków dostępu oraz wysokości przydzielanych świadczeń wsparcie finansowe udzielane osobom starszym wydaje się niedostateczne (niski poziom świadczeń). Doraźne rozwiązanie stanowi świadczenie pieniężne przeznaczone dla emerytów i rencistów oraz wsparcie ich w zakresie rozwiązywania problemów prawnych w ramach nieodpłatnego poradnictwa prawnego.

BIBLIOGRAFIA

- Andrzejewski, M. (2013). Komentarz do art. 128 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. W: H. Dolecki, T. Sokołowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz* (s. 730–790). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Bentkowska-Furman, I. (2018). Nieodpłatne poradnictwo prawne – zakres podmiotowy i przedmiotowy. W: B. Szluz, A. Szluz (red.), *Poradnictwo w dyskursie interdyscyplinarnym* (s. 187–200). Rzeszów: Wydawnictwo UR, Larus Studio.
- Błądowski, P. (2010). Przesłanki demograficzne wprowadzenia nowej formy organizacji i finansowania opieki długoterminowej w Polsce. W: M. Augustyn (red.), *Opieka długoterminowa w Polsce. Opis, diagnoza, rekomendacje* (s. 16–32). Warszawa: Klub Parlamentarny PO RP.
- Cumming, E., Henry, W.E. (1961). *Growing Old: The Process of Disengagement*. New York: Basic Book.
- Czekanowski, P. (2012). *Spoleczne aspekty starzenia się ludności w Polsce. Perspektywa socjologii starości*. Gdańsk: Wydawnictwo UG.
- Gębarowski, A. (2019). *Na jakie wsparcie ze strony państwa mogą liczyć seniorzy i ich opiekunowie*. Pobrane z: <https://dzienniklodzki.pl/na-jakie-wsparcie-ze-strony-panstwa-moga-liczyc-seniorzy-i-ich-opiekunowie/ar/c15-14246759> (dostęp: 2.07.2019).
- Gwiazda, A. (2015). *Problemy demograficzne Polski*. Pobrane z: <https://www.gov.pl/web/rodzina/emerytura-w-konsultacjach> (dostęp: 15.05.2019).
- Hrynkiewicz, J., Witkowski, J., Potrykowska, A. (2018). Przedmowa. W: *Sytuacja demograficzna Polski jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej* (s. 9–19). Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.
- Kijak, R.J., Szarota, Z. (2013). *Starość. Między diagnozą a działaniem*. Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Kurek, S. (2008). *Typologia starzenia się ludności Polski w ujęciu przestrzennym*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.

- Leoński, Z. (red.). (1985). *Zarys prawa administracyjnego*. Warszawa–Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Maj, E. (2012). Sytuacja społeczna oraz prawna ochrona osób starszych. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 74(3), 189–201. DOI: <https://doi.org/10.14746/rpeis.2012.74.3.12>
- Michalska-Badziak, R. (2014). Pomoc społeczna. W: Z. Duniewska, B. Jaworska-Dębska, M. Stahl (red.), *Prawo administracyjne materialne. Pojęcia, instytucje, zasady* (s. 297–333). Warszawa: Wolters Kluwer.
- MRPiPS (2019). „Emerytura+” w konsultacjach. Pobrane z: <https://www.gov.pl/web/rodzina/emerytura-w-konsultacjach> (dostęp: 14.05.2019).
- Rabiega, H. (2019). *Ubezważnowolnienie. Jak przebiega procedura?* Pobrane z: <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1084417,ubezwasnowolnienie-jak-przebiega-procedura.html> (dostęp: 17.05.2019).
- Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 22 września 2005 r. w sprawie specjalistycznych usług opiekuńczych (Dz.U. 2005, nr 189, poz. 1598).
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 sierpnia 2012 r. w sprawie domów pomocy społecznej (Dz.U. 2012, poz. 964).
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie przyznania dodatku kombatanckiego oraz emerytury i renty przyznawanych w drodze wyjątku (Dz.U. 2014, poz. 997).
- Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 stycznia 2018 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie domów pomocy społecznej (Dz.U. 2018, poz. 278).
- Sander, M., Oxlund, B., Jespersen, A., Krasnik, A., Mortensen, E.L., Westendorp, R.G.J., Rasmussen, L.J. (2015). The challenges of human population ageing. *Age Ageing*, 44(2), 185–187. DOI: <https://doi.org/10.1093/ageing/afu189>
- Stańczak, J., Szałtys, D., Waligórska, M. (2018). Sytuacja demograficzna Polski do 2017 roku. W: *Sytuacja demograficzna Polski jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej* (s. 37–59). Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.
- Szluz, A. (2018). Nieodpłatne poradnictwo prawne – wybrane aspekty. W: B. Szluz, A. Szluz (red.), *Poradnictwo w dyskursie interdyscyplinarnym* (s. 175–186). Rzeszów: Wydawnictwo UR, Larus Studio.
- Szubiakowski, M. (2017). Strona i podmioty na prawach strony. W: M. Wierzbowski, A. Wiktorowska (red.), *Postępowanie administracyjne – ogólne, podatkowe, egzekucyjne i przed sądami administracyjnymi* (s. 50–67). Warszawa: C.H. Beck.
- Szukalski, P. (2014). Intelktualne źródła koncepcji aktywnego starzenia się. *Małopolskie Studia Regionalne*, 31–32(2–3), 31–34.
- Szweda-Lewandowska, Z. (2012). Starzenie się i starość – ogólna charakterystyka. W: P. Błędowski, B. Szatur-Jaworska, Z. Szweda-Lewandowska, P. Kubicki (oprac.), *Raport na temat sytuacji osób starszych w Polsce* (s. 15–32). Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2017, poz. 682 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2019, poz. 1145 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1360 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. 2003, nr 118, poz. 1112 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatanach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz.U. 2018, poz. 276 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz.U. 1994, nr 111, poz. 535 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1270 z późn. zm.).

- Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz.U. nr 228, poz. 2255 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1508 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy o dodatku pieniężnym dla niektórych emerytów, rencistów i osób pobierających świadczenie przedemerytalne albo zasiłek przedemerytalny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2007, nr 35, poz. 219).
- Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych (Dz.U. 2018, poz. 690; Dz.U. 2019, poz. 730, 752, 992).
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (t.j. Dz.U. 2019, poz. 294).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o świadczeniu pieniężnym przysługującym osobom deportowanym do pracy przymusowej oraz osadzonym w obozach pracy przez III Rzeszę i Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1552).
- Ustawa z dnia 31 lipca 2019 r. o świadczeniu uzupełniającym dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji (Dz.U. 2019, poz. 1622).
- Wyporska-Frankiewicz, J. (2015). Wyzwania stojące przed administracją w zakresie realizacji obowiązku zapewnienia opieki w domu pomocy społecznej. Zagadnienia wybrane. W: P. Nowak (red.), *Innowacje 2015. Rozwój społeczeństwa informacyjnego w nowej perspektywie finansowej* (s. 156–180). Łódź: Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 11 maja 2017 r., I ACa 1827/16.
- Wyrok Sądu Okręgowego w Słupsku z dnia 7 lutego 2014 r., IV Ca 34/14.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach z dnia 27 września 2016 r., IV SA/Gl 158/16, Legalis nr 1542111.
- Zajac-Lamparska, L. (2012). Psychologiczne koncepcje pomyślnego starzenia się człowieka. *Rocznik Andragogiczny*, 89–105.
- Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 340/2019 Prezydenta Miasta Stołecznego Warszawy z dnia 4 marca 2019 r. w sprawie ustalenia średniego miesięcznego kosztu utrzymania mieszkańca w domach pomocy społecznej na terenie m.st. Warszawy w 2019 r. (Dz.Urz. Województwa Mazowieckiego, Warszawa, 4 marca 2019 r., poz. 2949).
- Zarządzenie nr 9/2019 Starosty Krakowskiego z dnia 28 stycznia 2019 r. w sprawie ustalenia średniego miesięcznego kosztu utrzymania mieszkańca w domach pomocy społecznej na terenie Powiatu Krakowskiego (Dz.Urz. Województwa Małopolskiego, Kraków, 30 stycznia 2019 r., poz. 888).
- Zarządzenie nr 12/2019 Starosty Nowosądeckiego z dnia 8 lutego 2019 r. w sprawie ustalenia średniego miesięcznego kosztu utrzymania mieszkańca w domach pomocy społecznej (Dz.Urz. Województwa Małopolskiego, Kraków, 15 lutego 2019 r., poz. 1408).

SUMMARY

Issues of old age and help for the elderly constitute question in the broad sense analysed and discussed by various scientific disciplines in the interest of society activity. Traditionally, care was provided in family. In modern societies, it is also implemented by institutions. Taking into account the ever-growing number of older people, the purpose of this article was to analyse and interpret selected legal aspects related to the sphere of assistance. The study addresses the issue of providing care in a social welfare home, legal incapacity and maintenance obligation. A stay in a social welfare home may result from an act of will or from a court judgement. The problem is that older people are

often unable to cope with enforcing their rights, even in terms of obtaining maintenance from adult children. They often struggle with financial problems. They can take advantage of benefits and special supplements to old-age or disability pensions, if they meet certain conditions. After analysing the detailed conditions of access and the amount of benefits allocated, financial support provided to the elderly seems inadequate (low level of benefits). The ad hoc solution is a cash benefit intended for retirees and pensioners, as well as support in solving legal problems as part of free legal advice.

Keywords: law; legal incapacity; maintenance obligation; social welfare home; old age